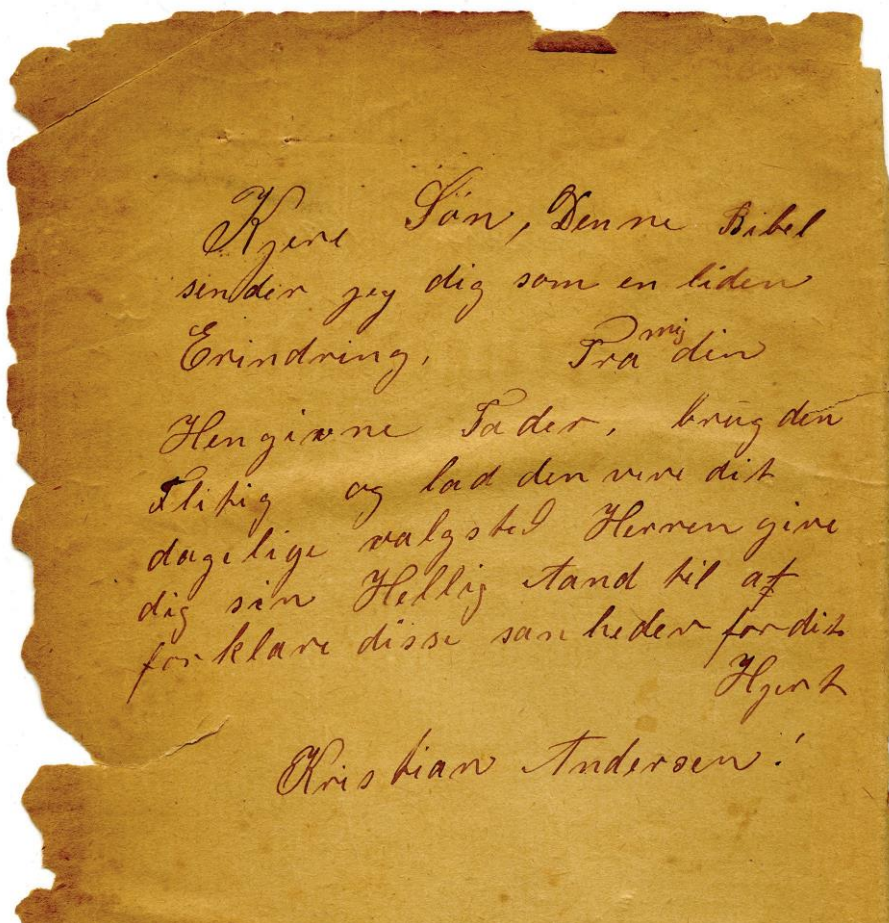

Mennesker i utvandringen - tre historier

Skrevet av Lene Skovholt og Grete Andersen

Den 5. juni 1854 forlot et seilskip Kristiania havn med kurs for Nordamerika. Om bord på skipet var tre brødre fra Nersøgården Tveiter, Christian 29 år, Torer 26 år, og Jakob 18 år, sønner av Bård Axelsen Tveiter og Johanne Nilsdatter fra Lund i Fet. To uker tidligere hadde de fått presteattest for utflytting til Nordamerika. Kirkeboka viser at også søsteren Maren fikk utflyttingsattest med samme reisemål. Familiehistorien kan fortelle at hun ombestemte seg på brygga, tok over familiegården og ble utgangspunktet for en tallrik etterslekt og brukere av Tveiter i generasjoner. Med de tre brødrene startet utvandringen fra den lille anneksbygda Rælingen av Fet hovedsokn. Vi skal følge brødrene litt videre, både deres bakgrunnshistorie i Norge og livet deres i det nye landet.

Vi kan dele utvandringen fra Norge inn i tre store utvandringbølger basert på statistikk, den første var i ferd med å avta rundt 1870, den andre nådde sitt høydepunkt i begynnelsen av 1880-årene, den tredje bølgen kom like etter århundreskiftet.

Forside i bibel, som Kristian Andersen Sundhagen sendte sønnen Hans Kristian (f. 1858) som utvandret til Amerika i 1882. Hans Kristian døde i 1929, etter å ha vært farmer i Rice Lake Wisconsin. Mange år senere kom bibelen tilbake til Rælingen. En av Hans Kristians etterkommere hadde den med seg da hun besøkte slektninger i bygda. Bibelen ligger nå på Rælingen bygdetun. Den er gammel og svært slitt etter to turer over Atlanteren.

Midtre Rælingen på flyfoto fra 1949. Nersøgården Tveiter nederst mot midten. Uthusene er av nyere dato, men våningshuset på bildet er lite forandret siden avreisen i 1854. Lengst i nord, i skogholtet midt på bildet, lå husmannsplassen Nygård.

Bakgrunn og kilder

Hvorfor forlot folk hjemstedet sitt, var det av personlige årsaker, eller var samfunnsforholdene årsaken? Ble livet deres slik de tenkte seg det i det nye landet? Hvordan var forholdene her i bygdene våre på Romerike som førte til at folk flyttet ut, hva var det som lokket i den nye verden? For å finne svar må vi forlate statistikken og følge enkeltmennesker, familier og bygdelag nærmere. Et lite lokalsamfunn i midtre Rælingen vil danne utgangspunktet for undersøkelser av utvandringen fra de to første periodene, en familie fra Sørumsdal forteller om utvandringen etter 1900.

Kirkebøker, emigrasjonsprotokoller, folketellinger og andre relevante offentlige dokumenter er nødvendige kilder. De viser seg å være svært mangelfulle i perioder. Lokalkunnskap og private arkiver gir ofte bedre informasjon når vi leter etter mennesket i historien, amerikabrev og bilder, overleverte fortellinger, hjemvendte amerikanere, slektsforhold. I denne fortellingen har vi derfor valgt lokalsamfunn vi kjenner godt, og mennesker vi har et forhold til. Dette kan innebære fjerne slektninger langt tilbake i tid.

Hva var så årsakene til utvandringen fra bygdene våre? Store barnekull fra begynnelsen av 1800-tallet var voksne rundt 1850, og Norge, som enda var som et jordbruksland å regne, kunne ikke på noen måte gi arbeid som kunne brødfø den sterke befolkningsveksten. Sosial uro og protestaksjoner var resultatet, i en særstilling står Thranebevegelsen. Og nettopp denne var utgangspunktet for starten på utvandringen fra Fet og Rælingen. Etter hvert ble Amerika det løfterike landet for store befolkningsgrupper, amerikabrev fortalte om store muligheter til et bedre liv, særlig i perioder med nedgangskonjunktur i Norge. Uten tvil har også eventyrlyst, hvis vi kan bruke et slikt ord, vært en viktig utvandringsårsak.

Midtre Rælingen, lokalsamfunn og utvandringshistorie

Vi har alle folkegrupper representert i utvandringen fra midtre Rælingen, et lite lokalsamfunn på rundt ti matrikkelgårder. Mellomstore gårder etter tidens målestokk, noen svært oppdelte, alle hadde små husmannsplasser. På husmannsplassene bodde det gjerne håndverkere, skreddere og skomakere, ellers var arbeide på elva og i skogen viktige attåtnæringer for de fleste, også for de yngre sønnene på gårdene. Barnefamiliene var store, og mulighetene for å skaffe seg et levebrød var få. Klasseskillene synes å ha vært små, preget av slektskap og naboskap.

Dette var et område med framtidige utviklingsmuligheter. Med jernbane, dampbåt og nærheten til de nye arbeidsplassene i Lillestrøm og Strømmen ble utflytting til nabobygdene vanlig, i de to første tiårene etter 1850 dominerte utflyttingen dit. Også Kristiania lokket, særlig for folk med litt kapital og initiativ. Større bedrifter ble grunnlagt av rælinger i denne perioden.

Likevel reiste en stor del av befolkningen til Amerika, særlig i den andre utvandningsperioden.

Mot slutten av 1800-årene avtok utvandringen til Amerika fra midtbygda i Rælingen.

Bolson Bridge ved Upper Iowa River. Winneshiek County, Iowa.

Christian, Torer og Jakob Bårdsen fra Tveiter

Vi går tilbake til de tre brødrene fra Tveiter som vi møtte i begynnelsen av artikkelen. Det var mange barn i barneflokk, faren var død i 1849. Fram- tidsmulighetene var ikke store, går- den var for liten til videre oppdeling. Men den viktigste årsaken var trolig en annen. De tre brødrene hadde vært sentrale i Thranebevegelsen i Rælingen, og kan ha vært i myndighetenes søkelys. Moren Johanne Nilsdatter var fra Lund i Fet, broren, Ole Nilsen, og brorsønnen Nils var thranittere. Nils var den første fetsøkningen som emigrerte til Amerika i 1853, og året etter dro foreldrene og de to søstrene hans, alle til Wisconsin. Redsel for myndighetenes reaksjoner, fristende amerikabrev fra slekta, vi vet ikke hva som var årsakene til at akkurat disse tre ble de første utvandrere fra Rælingen. Moren Johanne er kjent for å ha vært en driftig kone. Hun lånte i 1854 600 spesiedaler i Hypotekbanken, mot pant i Tveiter, for å betale for overfarten og kanskje gi guttene litt startkapital i det nye landet. Hypotekbanken var opprettet tre år før av staten.

Veien til det nye hjemlandet startet sikkert med en strabasiøs reise som kunne ta fra uker til måneder. Det var en fordel at det var sommer under overfarten, havet ble krysset med seilskuter som i utgangspunktet var bygd for frakt av gods og ikke egnet for passasjertransport. Skutene var ofte overfylte, folk var stuert under dekk under kummerlige forhold. Før 1865 dro de fleste skipene direkte fra norske havner til New York eller Quebec. Torer forteller i et brev hjem at de kom i land i Quebec, stoppet først hos familie i Wisconsin, men dro snart videre over Mississippi til Glenwood i Iowa og tok seg farm. Her var det prærieland, skog og bakket land, og den lille elva Upper Iowa river gikk forbi farmen. Dette var et landskap som liknet det de hadde forlatt i Norge. Farmene til Bolsonbrødrene, som de etter hvert kalte seg, lå på begge sider av elva, brua over elva fikk senere navnet Bolson Bridge. Dette var før Homestead Act som ga fritt land til nybyggere, så vi må gå ut ifra at brødrene måtte kjøpe jorda.

Log cabin på Bolson Farm. Stephen Bolson ved sin farfar Torer Bårdsens første homestead på farmen.

Torer Bolson skrev en rekke brev hjem til familien i Norge og fortalte om livet i det nye landet. Brevene forteller i detaljer om et godt liv på farmen. Vi skal ta med litt fra et brev fra Torer til søsken og svogere, datert den 27. februar 1868. Farmen er stor og god, forteller han, han dyrker hvete, havre, korn (mais) og bygg, avlingene er høye, og han tjener gode penger på salg. Havre kan han ikke selge, for han trenger det til sine svin og hester, som han har 5 i tallet av. Arbeidsomhet lønner seg alle steder, skriver han, men aller best i dette land. Og det beste av alt er at man kan «se sine barn forsørgede». Straks de er voksne kan de legge seg opp nok til å kjøpe en farm. Han forteller om bygging av ny kirke, da den de har hatt er blitt for liten. Kirker og skoler var viktige sosiale og religiøse møtesteder i de fleste nybygger-samfunnene. Alle måtte være med å bidra, både økonomisk og med frivillig arbeide. Torer forteller at han bidrar med store summer. Videre skriver han at han har kjøpt 40 acres nytt land, har bygget på huset sitt «så det er pent og fornøylig» og rundt huset har han plantet 24 små apaltrær! Han har og laget plass til 30 nye, som han akter å kjøpe. Det første huset han bygde på farmen var en liten log cabin som senere ble smie.

Brevet, skrevet 14 år etter at han forlot Norge, viser at Torer langt på vei hadde oppnådd sin «American Dream», å få et godt liv og å bli en god amerikaner. Dette hadde den første utvandrer fra Fet, søskenbarnet Nils Olsen Lund, lovet han før han forlot hjemlandet. Torer forteller bare om positive sider av forholdene i det nye landet, men livet deres i Amerika kan ikke alltid ha vært like lett. Torer og Jakob var med i borgerkrigen 1861–1865 på nordstatenes side, den yngste broren Jakob døde på veien hjem fra sørstatene. Torers første kone, Karen, døde etter få år, det gjorde også ett av de fem barna, som alle fikk amerikanske navn.

Etter Bård Axelsen og Johanne Nilsdatter lever en tallrik etterslekt på begge sider av Atlanteren. Det har vært nær kontakt mellom slektningene, brev har gått fram og tilbake, folk har reist fram og tilbake. De er gode kilder til historien om de tre første utvandrerne fra Rælingen.

Det gikk nå mange år uten utvandring fra Rælingen. Flyttestrømmen gikk til Skedsmo og til Kristiania, der var det stadig nye muligheter for arbeid. Først i 1867 reiste 33 år gamle Ole Andersen fra plassen Tomter-løkka, de nærmeste årene dro noen få over. Utvandringen fra Rælingen ser ut til å ha stoppet helt opp.

Torer Bårdsen som nygift med kona Karen Tomasdatter og det første barnet. Dette er et tidlig fotografi, tatt rundt 1855/56. Bak på bildet står det skrevet: Torer nygift, Torer med familie.

Hele artikkelen om «*Mennesker i utvandringen - tre historier*» er på 18 sider, har mange gamle fine bilder, og er en fascinerende historie om livet til mange av utvandrerne til Amerika.

Artikkelen er en av 17 artikler i den rikt illustrerte boka «*Romerike i dampens tid*», som er på 322 sider, koster kr 400,-, og kan kjøpes på Romerike Historielags Hus, og i de lokale historielag.

Alle artikler i «Romerike i dampens tid»

1. *Romerike etter 1854*
av Jan E. Horgen
2. *Landbruket 1850-1900 - den første store moderniseringen*
av Tom J. Bauer
3. *Fet - et bygdesamfunn i endring*
av Thomas S. Berg
4. *Strømmen - et tettsted vokser fram*
av Leif Thingsrud
5. *Lillestrøm - kimen til et nytt sentrum*
av Svein Sandnes
6. *Lurkafamilien - ei slekt i Lillestrøm*
av Kari Westbye
7. *Jessheim - et sted blir til*
av Ola H. Fjeldheim
8. *Amerika eller Aker - en kartlegging av utvandringen fra Romerike 1851-1910*
av Elisabeth Koren
9. *Mennesker i utvandringen - tre historier fra Rælingen og Gjerdrum*
av Lene Skovholt og Grete Andersen
10. *Thranebevegelsen på nedre Romerike*
av Nils S. Våge
11. *Formannskapslovene - handlingsrom og modernisering*
av Ola Alsvik
12. *Kirker på Romerike 1850-1900*
av Jan E. Horgen og Kari Westbye
13. *Bygge- og buskikk på Romerike*
av Jan E. Horgen
14. *Dyrkning av Frukttrær og Kjøkkenvækster giver det største Udbytte av Jorden - Hagebruk på Romerike 1850-1900* av Mari Marstein
15. *Sild og poteter - mat og levekår på Romerike 1850-1900*
av Kari Westbye
16. *Pyntesjuka og nøysomme romerikinger - om drakthistorie*
av Bjørn S. H. Haugen
17. *Kongens lystslott og Romerikes kulturlandskap - maleren Joachim Frich*
av Ellen J. Lerberg

